

BIOGRAFIK ASARLAR VA TANQIDIY TAFAKKUR: TALABALARNING ANALITIK KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

Atajanov Otajon Yuldoshevich

Buxoro innovatsiyalar universiteti

II kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada biografik asarlarni talaba yoshlar orasida o'qitish va ular orqali tanqidiy tafakkurni rivojlantirishning ahamiyati o'rganiladi. Biografik asarlarning tahlili, undagi voqea va shaxslar orqali talabalarni analitik fikrlashga, mantiqiy tahlil qilish ko'nikmalariga o'rgatish usullari muhokama qilinadi. Ushbu usullar nafaqat adabiy o'quv darslarida, balki umumiy ta'lim jarayonida ham keng qo'llanilishi mumkinligi ko'rsatiladi. Tadqiqotda biografik asarlarni o'qish jarayonida talabalar o'rtasida individual va guruhviy ishlash metodlarining afzalliklari ko'rsatilib, tanqidiy tafakkur orqali mustaqil fikr yuritishning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishga ta'siri tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar. biografik asarlar, tanqidiy tafakkur, analitik fikrlash, talabalar, ta'lim metodikasi, mustaqil fikrlash, adabiyot, o'qitish usullari

Biografik asarlar pedagogik jarayonda muhim ahamiyat kasb etadi, chunki ular orqali talabalarni hayotiy tajribalarga yo'naltirish, ijobiy xulq-atvorni shakllantirish va tanqidiy tafakkur qobiliyatlarini rivojlantirish mumkin. Biografik asarlarning asosiy afzalligi shundaki, ular hayotiy voqealar, real shaxslarning qiyinchiliklar bilan kurashi va ularni yengishdagi tajribalarini o'z ichiga oladi. Bu esa talabalarni real hayot masalalarini hal qilishga tayyorlaydi va ularga chuqurroq mantiqiy fikrlash imkoniyatini beradi.

Tanqidiy tafakkur zamonaviy ta'lim tizimining asosiy maqsadlaridan biridir. Ushbu ko'nikma talabalarni nafaqat akademik, balki hayotiy masalalarda ham o'z fikrini aniq va mustaqil bayon qilishga o'rgatadi. Biografik asarlarni tahlil qilish orqali talabalar o'zlashtiradigan muhim qobiliyatlar orasida muayyan masala bo'yicha har xil nuqtai nazarlarni ko'rib chiqish, fikrlar va dalillarni tahlil qilish, hamda xulosalar chiqarish ko'nikmalari muhim o'rinni egallaydi[6]. Bu jarayonda biografik asarlar voqea-hodisalarni tushunish, shaxsiy qadriyatlar va dunyoqarashni shakllantirish uchun noyob manba sifatida xizmat qiladi.

Biografik asarlar talabalarning analitik tafakkurini rivojlantirishda bir qancha metodik yondashuvlar orqali qo'llanishi mumkin. Masalan, talabalarga asardagi voqealar xronologiyasini tahlil qilishni taklif etish, muhim qarorlar qabul qilish jarayonini o'rganish, shaxslarning motivatsiyalarini va ular orqali keltirilgan ijtimoiy muammolarni

o'rganish talabalarni tahliliy fikrlashga undaydi. Bunda muallifning pozitsiyasi, davrning ijtimoiy-siyosiy sharoitlari va shaxsning harakatlari o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ochib berish muhim ahamiyatga ega.

Biografik asarlarni o'qitishda guruhiiy va individual ishlash usullarini qo'llash ham muhim ahamiyatga ega. Guruhiiy faoliyat davomida talabalar o'zaro fikr almashadilar, har xil fikrlarni tinglash orqali dunyoqarashlarini kengaytiradilar va tanqidiy mulohaza yuritish ko'nikmalarini mustahkamlaydilar. Individual ishlash esa talabaga asardagi voqea-hodisalarni mustaqil tahlil qilish, o'z xulosalarini shakllantirish imkonini beradi. Ushbu yondashuvlar birgalikda qo'llanganda talabaning analitik ko'nikmalari yanada rivojlanadi.

Biografik asarlarni tahlil qilish jarayonida talabalar ko'pincha tanqidiy savollarga duch keladilar. Masalan, asardagi asosiy qahramonning motivatsiyasi qanday bo'lgan? Shaxsning qarorlari o'sha davrning sharoitlariga qanday ta'sir qilgan? Ushbu qarorlarning zamonaviy davrda qanday ahamiyati bor? Bunday savollar talabalarni chuqurroq fikrlashga, sabab va oqibatni aniqlashga undaydi. Shu tariqa, talabalar hayotdagi murakkab masalalarga yondashish va ularga yechim topish uchun zarur bo'lgan analitik ko'nikmalarni shakllantiradilar[3].

Shuningdek, biografik asarlarni tahlil qilish jarayonida zamonaviy texnologiyalar va axborot manbalaridan foydalanish talabalarni ko'proq izlanishga undaydi. Masalan, talabalar shaxslar yoki davrlar haqida qo'shimcha manbalarni izlash orqali asardagi voqealarni chuqurroq o'rganadilar va o'z bilimlarini boyitadilar. Bu jarayonda talabalar faqat muallifning fikrini emas, balki boshqa muqobil manbalarni ham tahlil qilishni o'rganadilar, bu esa tanqidiy tafakkur rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

Biografik asarlar orqali talabalarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirish nafaqat ularning shaxsiy va professional rivojlanishiga, balki ijtimoiy muloqotga tayyorlashga ham xizmat qiladi. Tanqidiy tafakkur orqali shakllangan bilim va ko'nikmalar talabalarning har xil sohalarda muvaffaqiyatga erishishlariga yordam beradi. Shuningdek, ular jamiyatda muhim qarorlarni qabul qilishda faol ishtirok etish qobiliyatiga ega bo'ladilar[5].

Umuman olganda, biografik asarlarni talabalarga o'rgatishda tanqidiy tafakkur va analitik ko'nikmalarni rivojlantirishga yo'naltirilgan metodik yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu yondashuvlar orqali talabalar o'z bilim doiralarini kengaytirib, hayotiy muammolarni mustaqil ravishda hal qilishda zarur bo'lgan ko'nikmalarni egallaydilar. Shu tariqa, biografik asarlar nafaqat adabiy, balki ta'limiy va tarbiyaviy vosita sifatida talabalarning intellektual rivojlanishiga xizmat qiladi.

Biografik asarlar talabalarning intellektual va shaxsiy rivojlanishida noyob o'rin tutadi. Ushbu asarlar orqali talaba nafaqat ma'lum bir shaxsning hayotini o'rganadi, balki tarixiy, madaniy, va ijtimoiy sharoitlarni ham tahlil qilish imkoniga ega bo'ladi[4]. Bunday asarlarni o'qish jarayonida tanqidiy tafakkurni shakllantirish uchun turli

pedagogik usullarni qo'llash mumkin. Ushbu metodlar talabaning analitik fikrlash ko'nikmalarini mustahkamlash, voqealarning sabab va oqibatlarini chuqurroq tushunish, va qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Tanqidiy tafakkur bugungi kunning eng muhim ko'nikmalaridan biri bo'lib, u talabalarining muammolarni mustaqil hal qilish, har xil nuqtai nazarlarni tahlil qilish, va yangi g'oyalar yaratish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Biografik asarlar tanqidiy tafakkurni rivojlantirish uchun noyob vositadir, chunki ular real voqealar va shaxslar haqida hikoya qiladi. Talabalar bunday asarlarni o'qib, real hayotda ro'y bergan muammolar va ularning echimlarini ko'rib chiqadilar[2]. Shuningdek, ular shaxslarning qarorlarini o'rganish orqali o'z hayotlariga mos xulosalar chiqaradilar.

Biografik asarlar orqali talabalarda tanqidiy tafakkurni rivojlantirishning ta'limiy ahamiyati juda katta. Bu nafaqat adabiyot fanida, balki boshqa fanlarni o'qitishda ham qo'llanilishi mumkin. Masalan, tarix fanida mashhur shaxslarning qarorlari va harakatlarini o'rganish talabalarni muayyan davr voqealarini chuqurroq tushunishga o'rgatadi. Ijtimoiy fanlarda esa biografik asarlar jamiyatning rivojlanishi va undagi muammolarni tahlil qilish uchun foydali materialdir[1].

Xulosa qilib aytganda, biografik asarlar talabalarining tanqidiy tafakkurini rivojlantirish uchun samarali vositadir. Ushbu asarlar orqali talabalar nafaqat o'quv materiallarini chuqurroq o'zlashtiradilar, balki analitik fikrlash, dalillarni tahlil qilish va mustaqil qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini ham shakllantiradilar. Bu esa ularning shaxsiy va professional rivojlanishiga, shuningdek, jamiyatdagi faol fuqarolik pozitsiyasini egallashlariga zamin yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Адабиёт назарияси. – Тошкент: “Шарқ” нашриёт-матбаа концерни, 2019.
2. Юсупов М. “Ўқувчиларда танқидий фикрлаш кўникмасини ривожлантириш”. – Тошкент: Умумий таълим фанлари, 2021.
3. Назарова Р. “Адолат ва мураккаб ҳаёт – биографик асарларда”. – Тошкент: “Маърифат” нашриёти, 2020.
4. Paul, R., & Elder, L. *The Miniature Guide to Critical Thinking Concepts and Tools*. – Foundation for Critical Thinking, 2019.
5. Хусанов А. “Маърифатли жамият қуришда адолат тарихи ва шахслар ролининг ўрни”. – Тошкент: “Фан ва таълим” нашриёти, 2021.
6. Энциклопедия по литературе. – Москва: “Большая Российская энциклопедия”, 2018.